

УДК 336.77:658.14:334.722(477)

JEL: G32; G38; L26; L53

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2025-7-454-464>

ПРОБЛЕМИ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ КРЕДИТУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО ТА СЕРЕДЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

©2025 СТОЙКО О. Я., ШУБЕНКО І. А.

УДК 336.77:658.14:334.722(477)

JEL: G32; G38; L26; L53

Стойко О. Я., Шубенко І. А. Проблеми та вдосконалення кредитування суб'єктів малого та середнього підприємництва в Україні

Метою статті є дослідження проблемних аспектів кредитування суб'єктів малого та середнього підприємництва (МСП) у нашій державі та визначення напрямів його вдосконалення. Встановлено, що основним кредитором суб'єктів малого та середнього підприємництва є депозитні корпорації (крім НБУ): частка кредитів МСП у загальному обсязі кредитів суб'єктам господарювання у 2024 р. становила 63,6%. Виявлено, що протягом 2019–2024 рр. спостерігається стійке зростання заборгованості за кредитами МСП, крім 2022 р., що зумовлено здебільшого скороченням обсягів видачі нових кредитів підприємцям у перший рік повномасштабної війни. За період, що аналізується, визначено позитивну тенденцію щодо видачі кредитів МСП переважно в національній валюті, що мінімізує валютні ризики та забезпечує стабільність вітчизняної фінансової системи, особливо в умовах воєнного стану. Встановлено, що відсоткові ставки за кредитами для МСП залишаються на досить високому рівні, але їх значення є нижчими за середньозважену відсоткову ставку за новими кредитами в реальному секторі економіки. Обґрунтовано необхідність державної фінансової підтримки вітчизняного малого та середнього бізнесу, зокрема під час війни. Визначено, що серед програм державної підтримки бізнесу найуспішнішою є державна програма «Доступні кредити 5–7–9%», що обумовлено наявністю прозорих процедур, участю в ній практично всіх вітчизняних банків, а також прагненням підприємців працювати та розвиватися в надскладних умовах воєнного часу. Встановлено, що програма «Доступний фінансовий лізинг 5–7–9%» зорієнтована здебільшого на підтримку суб'єктів мікро- та малого підприємництва. Виокремлено важливу роль міжнародних фінансових інституцій щодо фінансування вітчизняного малого та середнього бізнесу. Розглянуто альтернативні моделі кредитування суб'єктів малого та середнього підприємництва (краудфандинг, P2P-кредитування, мікрофінансування, товарний кредит, рейтингові платформи, відкриття кредитної лінії) з урахуванням їх переваг і недоліків. Проведено SWOT-аналіз кредитування МСП в Україні в умовах воєнного стану, який враховує сильні та слабкі сторони кредитування підприємців, потенційні можливості та реальні загрози в умовах російсько-української війни. Запропоновано напрями вдосконалення системи кредитування малого та середнього підприємництва в Україні.

Ключові слова: кредитування малого та середнього підприємництва, державні програми підтримки бізнесу, Фонд розвитку підприємництва, альтернативні джерела кредитування, SWOT-аналіз кредитування бізнесу.

Рис.: 2. **Табл.:** 6. **Бібл.:** 13.

Стойко Олег Якович – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів та кредиту, Поліський національний університет (Старий бульвар, 7, Житомир, 10008, Україна)

E-mail: oy100iko@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6120-8089>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/U-7520-2017>

Шубенко Інна Андріївна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів та кредиту, Поліський національний університет (Старий бульвар, 7, Житомир, 10008, Україна)

E-mail: inna75@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3461-9237>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/U-9633-2017>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorid=57315486900>

UDC 336.77:658.14:334.722(477)

JEL: G32; G38; L26; L53

Stoiko O. Ya., Shubenko I. A. The Problems and Improvements in Lending to Small and Medium-Sized Businesses in Ukraine

The purpose of the article is to examine the problematic aspects of lending to small and medium-sized enterprises (SMEs) in our country and to determine ways to improve it. It is found that the main creditors of SMEs are deposit corporations (excluding the National Bank of Ukraine): in 2024, the share of SME loans in the total volume of loans to business entities was 63.6%. It is determined that between 2019 and 2024, SME debt steadily increased, except in 2022, which was primarily due to a reduction in the issuance of new loans to entrepreneurs in the first year of the full-scale war. During the analyzed period, a positive trend was observed in issuing SME loans predominantly in the national currency, which minimizes currency risks and ensures the stability of the domestic financial system, especially under martial law conditions. It is further found that interest rates on loans for SMEs remain fairly high, although they are lower than the weighted average interest rate on new loans in the real sector of the economy. The necessity of State financial support for domestic small and medium-sized enterprises, particularly during wartime, has been substantiated. It has been determined that among the State business support programs, the most successful is the State program "Affordable Loans 5–7–9%," due to its transparent procedures, the participation of nearly all domestic banks, and entrepreneurs' willingness to work and grow under extremely challenging wartime conditions. It is determined that the program "Affordable Financial Leasing 5–7–9%" is primarily aimed at supporting micro and small enterprises. The important role of international financial institutions in financing domestic small and medium-sized businesses has been emphasized. Alternative models of lending to small and medium-sized enterprises (crowdfunding, P2P lending, microfinance, trade credit, rating platforms, opening a credit line) have been examined, taking into account their advantages and disadvantages. A SWOT analysis of SME lending in Ukraine under martial law has been conducted, considering the strengths and weaknesses of lending to entrepreneurs, potential opportunities, and real threats in the context of the Russian-Ukrainian war. Recommendations for improving the lending system for small and medium-sized enterprises in Ukraine have been proposed.

Keywords: SME lending, State business support programs, Entrepreneurship Development Fund, alternative sources of lending, business lending SWOT analysis. **Fig.: 2. Tabl.: 6. Bibl.: 13.**

Stoiko Oleh Ya. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Finance and Credit, Polissia National University (7 Saryi Blvd, Zhytomyr, 10008, Ukraine)

E-mail: oy100iko@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6120-8089>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/U-7520-2017>

Shubenko Inna A. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Finance and Credit, Polissia National University (7 Saryi Blvd, Zhytomyr, 10008, Ukraine)

E-mail: inna75@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3461-9237>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/U-9633-2017>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorid=57315486900>

Внаслідок повномасштабної війни на теренах України малий і середній бізнес зіткнувся з багатьма викликами і загрозами. Водночас він продемонстрував неабияку гнучкість реагування в надскладних умовах, здатність знаходити адекватні рішення в кризових ситуаціях, забезпечувати на належному рівні власні та суспільні потреби. Власний бізнес є нелегким і витратним процесом, нерідко одержаних прибутків буває недостатньо для розширення бізнесу, використання новітніх технологічних прийомів чи переорієнтації бізнесу. За таких обставин важливою підтримкою можуть стати кредитні кошти на розширення власної справи, які зараз надаються не лише фінансово-кредитними інституціями, а й державою.

Під час одержання кредитних ресурсів малі та середні підприємці стикаються з низкою проблем, а саме: висока відсоткова ставка, брак належного забезпечення, завищені вимоги комерційних банків,

наявність реальних загроз і потенційних викликів в умовах воєнного часу. Це створює перешкоди для розвитку підприємництва в нашій державі, а отже, дослідження механізму кредитування суб'єктів малого та середнього бізнесу дозволить визначити причини таких труднощів і розробити напрями їх подолання. Вказана проблематика є актуальною не тільки для наукових досліджень, але і для практичного втілення заходів, націлених на спрощення доступу підприємців до кредитних коштів.

Проблемним аспектам кредитування малого та середнього підприємництва приділяють увагу такі вітчизняні дослідники: Верхоглядова Н., Воронко О., Гейко Т., Коваленко В., Марич М., Радова Н., Реверчук С., Творидло О. та ін. Проте потребує окремого дослідження сьогочасний стан і перспективи розвитку малого та середнього підприємництва в умовах повномасштабної збройної агресії сусідньої держави.

Метою статті є дослідження проблемних аспектів кредитування суб'єктів малого та середнього підприємництва в нашій державі та визначення напрямів його вдосконалення.

Кредитування суб'єктів малого та середнього підприємництва в Україні є визначальним чинником розширення підприємницької діяльності та розвитку національної економіки. Завдяки малому та середньому підприємству в нашій державі створюється понад дві третини доданої вартості та забезпечується переважна частина робочих місць. Так, за офіційними даними у 2022 р. частка суб'єктів малого та середнього підприємництва в загальному обсязі доданої вартості за витратами виробництва суб'єктів господарювання становила 74% [13]. Водночас у 2022 р. найбільшу частку в обсязі реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктів підприємництва становили суб'єкти середнього підприємництва (44,4% загального обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктів підприємництва), частки суб'єктів малого підприємництва та мікропідприємництва становили відповідно 19,4% і 6,3% [13].

Повномасштабна війна створила значні труднощі для вітчизняного малого та середнього бізнесу щодо доступу до кредитних ресурсів, одночасно посиливши необхідність підтримки збереження зайнятості, відбудови інфраструктури та пристосування до воєнних загроз. Наразі умови кредитування, програми фінансової підтримки та інвестиційні можливості для суб'єктів малого та середнього підприємництва залежать від урядової політики, пропозицій комерційних банків, фінансово-кредитних установ і міжнародних фінансових організацій.

Вагомим джерелом покриття витрат, пов'язаних з поточною та інвестиційною діяльністю суб'єктів малого та середнього підприємництва в нашій державі, є банківське кредитування [2]. Дані щодо кредитів, наданих депозитними корпораціями (крім НБУ) суб'єктам підприємництва, наведено для порівняння за період, що починається з доковідного 2019 р. і враховує три роки повномасштабної війни (табл. 1). Дані табл. 1 включають кредити, надані суб'єктам великого підприємництва, суб'єктам малого (у т. ч. мікропідприємництва) та середнього підприємництва, що належать до секторів інших фінансових корпорацій, нефінансових корпорацій, самостійно зайнятих працівників сектора домашніх господарств (ФОП, у т. ч. розмір яких не визначено) [7].

З даних табл. 1 випливає, що у 2024 р. частка кредитів МСП у загальному обсязі кредитів суб'єктам господарювання становила 63,6%. У цьому ж році найбільшу частку в обсязі кредитів,

наданих суб'єктам малого та середнього бізнесу, становили кредити, надані середньому підприємству (53,3%), а частки кредитів суб'єктів мікропідприємництва та малого підприємництва склали відповідно 28,8% і 15,7%. Решта (2,2%) припала на кредити, надані фізичним особам-підприємцям, розмір яких не визначено.

Варто відмітити, що частка кредитів МСП у загальному обсязі кредитів суб'єктам господарювання у 2022 р. склала 59,8%, що менше частки МСП у доданій вартості в цьому ж році. Для об'єктивності слід зазначити, що величина обрахованої частки зростає, якщо буде враховано обсяги державної фінансової підтримки та фінансової допомоги з інших джерел.

Впродовж періоду, що аналізується, спостерігається стійке зростання заборгованості за кредитами МСП, крім 2022 р., коли відбулося незначне скорочення заборгованості (на 3%) проти попереднього року. Це зумовлено, перш за все, скороченням обсягів видачі нових кредитів МСП у перший рік повномасштабного вторгнення сусідньої держави (табл. 2). Аналогічна ситуація спостерігалася й у 2020 р. – через пандемію коронавірусної хвороби. У 2024 р. відбулось істотне збільшення обсягу кредитування МСБ, але він не досягнув довоєнного рівня 2021 р.

Протягом 2019–2024 рр. простежується позитивна тенденція щодо видачі кредитів МСП переважно у національній валюті. Якщо у 2019 р. обсяги нових кредитів МСП у національній валюті перевищували обсяги іноземної валюти в 5,6 разу, то у 2024 р. – у 8,2 разу. Зростання такого співвідношення дозволяє позичальникам мінімізувати ризики в разі зміни валютного курсу, а також сприяє забезпеченню стабільності фінансово-кредитної системи нашої держави, особливо в умовах воєнного стану.

У довоєнний період намітилась позитивна тенденція щодо зниження процентних ставок за новими кредитами для МСП, середньозважений рівень яких у 2021 р. склав 11,7% річних. Однак під час повномасштабної війни ставки за кредитами для МСП істотно зросли, що зумовлено рестрикційною політикою регулятора, одним з виявів якої стало збільшення облікової ставки для недопущення інфляційних процесів. Такі заходи НБУ певною мірою звужили можливості суб'єктів МСП щодо одержання банківських позик.

Попри те, що облікова ставка у 2024 р. падала до рівня 13% річних (з 2022 р. тривалий час знаходилася на рівні 25% річних) [9], процентні ставки за кредитами для МСП залишаються на досить високому рівні (17,2% річних). Водночас таке значення

Таблиця 1

Кредити, надані депозитними корпораціями (крім НБУ) суб'єктам підприємництва за 2019–2024 рр.

Рік	Усього	Великі	МСП					Розмір не визначено
			Середні	Малі	Мікро	Розмір не визначено*	Разом	
2019	760519	237040	186494	75855	169640	3290	435279	88200
2020	736758	221340	215983	71741	163719	4130	455573	59843
2021	773776	204941	216818	88379	162647	7828	475672	93163
2022	772390	206542	212192	82424	160113	6889	461618	104231
2023	756583	185125	247181	78792	156776	9199	491948	79510
2024	819195	209783	277588	81772	149715	11498	520573	88840

Примітка: * – заборгованість за кредитами ФОП, розмір яких не визначено, належить до заборгованості за кредитами МСП.

Джерело: складено за [7].

Таблиця 2

Кредити, надані депозитними корпораціями (крім НБУ) суб'єктам малого та середнього підприємництва за 2019–2024 рр.

Показник	Рік					
	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Залишки коштів на кінець періоду, млн грн	435279	455573	475672	461618	491948	520573
у тому числі за валютами:						
• національна валюта	275564	293046	348643	361324	377795	409218
• іноземна валюта	159715	162527	127030	100294	114153	111355
Обсяги нових кредитів, млн грн	809791	802273	1142242	737098	760859	1053343
у тому числі за валютами:						
• національна валюта	687296	694748	1013281	668333	661599	939326
• іноземна валюта	122496	107629	128960	68765	99260	114017
Процентна ставка за новими кредитами, %	17,6	14,0	11,7	15,2	18,5	17,2
у тому числі за валютами:						
• національна валюта	19,6	15,2	12,6	16,2	20,3	18,5
• іноземна валюта	6,7	6,1	5,4	5,5	6,5	6,7

Джерело: складено за [7].

є нижчим за середньозважену процентну ставку за новими кредитами в реальному секторі економіки, яка у 2024 р. становила 18,4% річних, у тому числі в національній валюті – 19,5% річних і в іноземній валюті – 6,5% річних [12].

Непередбачувана тривалість повномасштабної війни може спричинити послаблення фінансового стану суб'єктів малого та середнього бізнесу, що негативно позначиться на їх здатності погашати й обслуговувати отримані позики. За таких умов стає вкрай необхідною державна фінансова підтримка суб'єктів малого та середнього підприємництва.

Одним із важливих джерел кредитування МСП є Державна програма «Доступні кредити 5–7–9%», яка почала діяти в нашій державі на по-

чатку 2020 р. Частка наданих кредитів у межах цієї програми становить 13% від загального обсягу кредитування на внутрішньому ринку [13].

Наразі «Доступні кредити 5–7–9%», на думку експертів, є «єдиною працюючою програмою, за рахунок якої здійснюється фінансування діяльності підприємництва і заміщується кредитний портфель раніше виданих банками кредитів» [1]. Водночас Фонд розвитку підприємництва (ФРП), як розпорядник цієї програми, є провідним суб'єктом кредитування реального сектора національної економіки, оскільки близько 90% нових позик для бізнесу надається за вказаною програмою. Варто зазначити, що ФРП накопичив

багатолітній вдалий досвід щодо запровадження та практичного втілення державних програм з підтримки малого та середнього бізнесу, зокрема в умовах пандемії коронавірусу та воєнного стану.

Державна підтримка за програмою «Доступні кредити 5–7–9%» надається в межах отриманих ФРП коштів, виділених з державного бюджету, у вигляді часткового відшкодування цим фондом відсоткових ставок за кредитами суб'єктам мікро-, малого та середнього підприємництва, а також надання ФРП гарантій уповноваженим комерційним банкам на забезпечення виконання зобов'язань за позиками, наданими ММСП [11].

За програмою пільгових кредитів уже в перший рік її функціонування було укладено 8143 договорів на суму 19,7 млрд грн, а на початок 2025 р. було підписано 103710 договорів на суму 360,0 млрд грн (табл. 3). Таким чином, за період, що аналізується, кількість підписаних кредитних договорів зросла майже у 13 разів, а сума кредитних договорів – більше, ніж у 18 разів.

2025 р. [6]. За допомогою програми «Доступні кредити 5–7–9%» суб'єкти малого та середнього підприємництва мають можливість отримувати пільгові кредити, що дає їм змогу існувати в умовах війни та розвивати власний бізнес.

Фонд розвитку підприємництва надає кредити на пільгових умовах суб'єктам малого та середнього бізнесу, які переважно працюють у сільському господарстві, займаються торгівлею та промисловим виробництвом (рис. 1).

Найбільша частка наданих пільгових кредитів МСП припадає на сільське господарство та на початок 2025 р. становить 44,8%, частки торгівлі та промисловості становлять відповідно 23,7% і 20,8%. Такі пропорції у структурі кредитного портфеля простежуються впродовж усього періоду дії пільгової програми. Водночас після завершення активної фази бойових дій, під час періоду відбудови та відновлення Фонду розвитку підприємництва, необхідно буде переглянути принципи розподілу коштів з урахуванням збільшення кредиту-

Таблиця 3

Обсяги кредитних договорів і поточної заборгованості за державною програмою «Доступні кредити 5–7–9%» станом на початок 2021–2025 рр.

Показник	Станом на 01.02.2021	Станом на 03.01.2022	Станом на 02.01.2023	Станом на 01.01.2024	Станом на 30.12.2024
Кількість відхилених заявок, шт.	6959	18788	31409	47766	61245
Кількість підписаних кредитних договорів, шт.	8143	28597	52852	78964	103710
Сума кредитних договорів, млн грн	19699,7	81350,7	165769,2	266870,4	360015,4
Поточна заборгованість за кредитами, млн грн	–	58047,3	96147,4	129272,4	135084,4

Джерело: складено за [6].

Така позитивна тенденція демонструє зростання популярності та підвищення попиту на пільгові кредити серед суб'єктів малого та середнього бізнесу. Успішність державної програми «Доступні кредити 5–7–9%» пояснюється наявністю прозорих процедур, участю в ній практично всіх вітчизняних комерційних банків, а також прагненням підприємців працювати та розвиватися в надскладних умовах воєнного часу.

Доречно звернути увагу на активізацію діяльності Фонду розвитку підприємництва в умовах повномасштабної війни. З 24.02.2022 р. упродовж періоду дії воєнного стану були підписані кредитні договори в кількості 68888 шт. на суму 270394,0 млн грн, що становить 66,4% від загальної кількості та 75,1% від загальної суми договорів на початок

вання будівельних і виробничих галузей, а також сфери послуг.

З 2022 р. Фонд розвитку підприємництва також надає підтримку суб'єктам мікро-, малого та середнього підприємництва за державною програмою «Доступний фінансовий лізинг 5–7–9%». Державна підтримка за цією програмою надається в межах одержаних ФРП коштів, виділених з державного бюджету, у вигляді часткового відшкодування цим фондом винагороди за угодами фінансового лізингу, укладеними уповноваженими комерційними банками чи уповноваженими лізинговими компаніями із суб'єктами мікро-, малого та середнього підприємництва [10]. До основних переваг лізингового кредитування стосовно традиційного банківського кредитування можна віднести більш

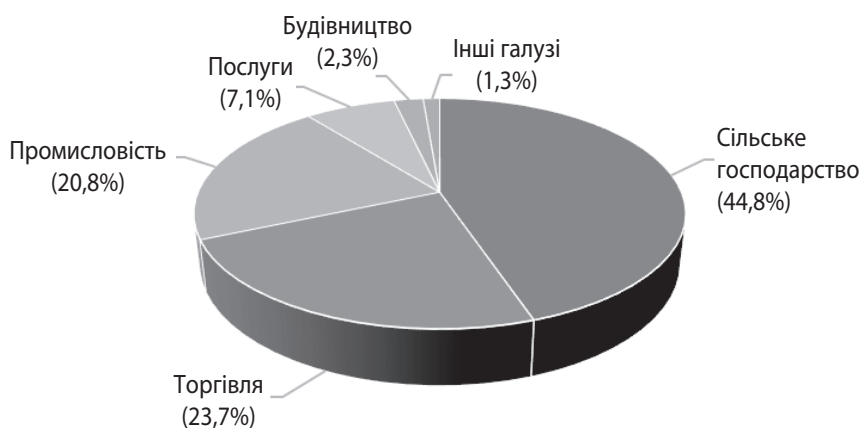

Рис. 1. Структура кредитного портфеля в розрізі видів економічної діяльності за державною програмою «Доступні кредити 5–7–9%» станом на 30.12.2024 р.

Джерело: складено за [6].

гнучкі умови щодо строків платежів і повернення боргу, спрощені вимоги до лізингоотримувача, нижчі початкові витрати на придбання об'єкта лізингу тощо.

Дані щодо вартості договорів лізингу та обсягів підтримки за державною програмою «Доступний фінансовий лізинг 5–7–9%» станом на початок 2023–2025 рр. наведено в табл. 4.

Дані табл. 4 свідчать про позитивну динаміку впродовж 2022–2024 рр. як по кількості укладених договорів і підприємців, які долучилися до цієї програми, так і по сумах договорів лізингу та державної підтримки. Так, у 2024 р. проти 2022 р. сума договорів за лізингом збільшилася майже в 44 рази, прогнозна сума державної підтримки – відповідно, в 94 рази. Також зросла частка державної підтримки за договорами лізингу – з 16,0% у 2022 р. до 34,4% у 2024 р., тобто приріст склав 18,4 пунктів.

Структуру вартості договорів за лізингом залежно від розміру суб'єкта господарювання за вка-

заною програмою станом на 01.01.2025 р. зображено на рис. 2.

Як показують дані рис. 2, програма «Доступний фінансовий лізинг 5–7–9%» націлена насамперед на підтримку суб'єктів мікро- та малого підприємництва. За цією програмою станом на 01.01.2025 р. загальна частка укладених договорів за лізингом за вказаними суб'єктами підприємництва склала 87,9% (за кожним з них відповідно 52,4% і 35,4%). Частки укладених договорів за лізингом із суб'єктами середнього та великого підприємництва набагато нижчі та склали відповідно 11,4% та 0,8%. До трійки найбільших лізингодавців за програмою «Доступний фінансовий лізинг 5–7–9%» станом на 01.01.2025 р. входять АТ КБ «ПриватБанк», ТОВ «ОТП Лізинг» і АТ «Кредобанк», частка укладених договорів з якими складає загалом 69,4%, та окремо за кожним з них: 28,5%, 22,4% і 18,5% [5].

Таблиця 4

Вартість договорів лізингу та суми підтримки за державною програмою «Доступний фінансовий лізинг 5–7–9%» станом на початок 2023–2025 рр.

Показник	Станом на 02.01.2023	Станом на 01.01.2024	Станом на 01.01.2025
Кількість договорів, шт.	49*	452	1807
Кількість ММСП, шт.	37	314	1211
Сума за договором лізингу (вартість інвестиційного проекту), млн грн	186,4	1960,1	8113,4
Прогнозна сума державної підтримки, млн грн	29,8	610,8	2794,0
Частка державної підтримки, %	16,0	31,2	34,4

Примітка: * – в інформації ДФП станом на 02.01.2023 р. вказано лише кількість заявок.

Джерело: складено за [5].

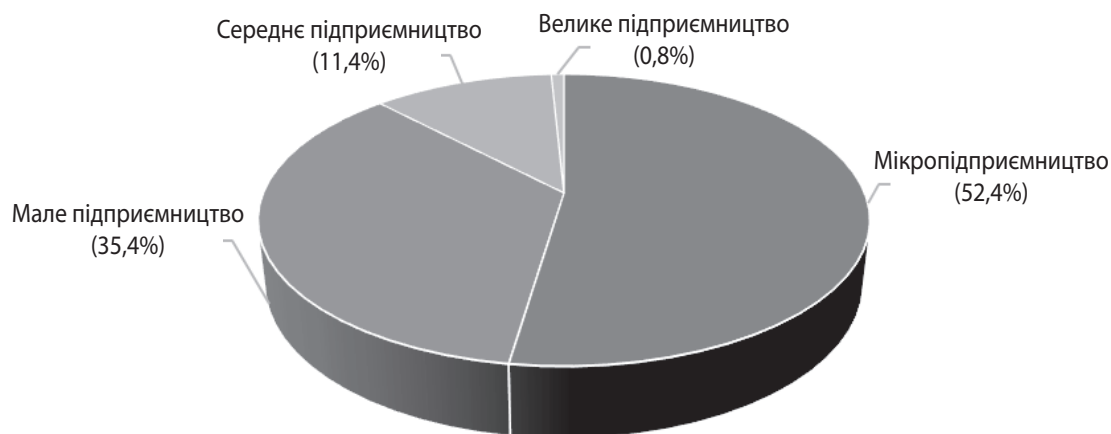

Рис. 2. Частка вартості договорів за лізингом у розрізі розміру суб'єкта господарювання за державною програмою «Доступний фінансовий лізинг 5–7–9%» станом на 01.01.2025 р.

Джерело: складено за [5].

У грудні 2023 р. почала діяти нова державна програма «Доступний факторинг», оператором якої визначено Фонд розвитку підприємництва. Ця програма спрямована на забезпечення оборотним капіталом суб'єктів мікро-, малого та середнього підприємництва в умовах повномасштабної війни.

Кредитна допомога суб'єктам підприємництва за договорами факторингу полягає у відшкодуванні відсоткової ставки за факторингову послугу в розмірі до 13% річних. Факторингова компанія надає факторингову послугу суб'єкту підприємництва «у розмірі до 95% дебіторської заборгованості, але сума фінансування не може перевищувати 150 мільйонів гривень, включно з коштами, отриманими за програмами «Доступні кредити 5–7–9%» та «Доступний фінансовий лізинг 5–7–9%»» [3].

За даними ФРП у межах програми «Доступний факторинг» станом на 01.11.2024 р. максимальний ліміт фінансування за договорами факторингу склав 687,1 млн грн, поточне фінансування – 389,7 млн грн, розмір компенсаційної базової винагороди 19,9 млн грн, а частка дольової участі уповноважених факторів така: АТ «ТАСкомбанк» – 55,6%, ПАТ «Банк Восток» – 29,3%, ПАТ «МТБ Банк» – 9,8%, АТ «ОТП Банк» – 4,3%, АТ «Комін-Банк» – 1,0% [4].

Існують можливості для вітчизняного малого та середнього бізнесу одержати фінансування через окремі міжнародні інституції, такі як: Європейський банк реконструкції та розвитку, який проводить фінансування МСБ завдяки місцевим банкам-партнерам і забезпечує підтримку консультативних проектів; Європейський Союз, який реалізовує програми підтримки малого та середнього підприємництва, що націлені на впровадження

нововведень, розвиток експорту та забезпечення конкурентоспроможності суб'єктів МСП, а також грантові кошти міжнародних організацій, які надаються на безповоротних умовах, здебільшого для інноваційних проектів, відновлюваної енергетики або соціально вагомих починань.

Одним із прикладів такої співпраці є укладання АТ КБ «ПриватБанк» найбільшої на національному фінансовому ринку угоди з ЄБРР, яка дозволить вітчизняному малому та середньому бізнесу одержати до 600 млн євро нових кредитів. Ця угода покриватиме частину кредитного ризику АТ КБ «ПриватБанк» за новими кредитами підприємцям-позичальникам, вона включає гарантію ЄБРР у розмірі 185 млн євро, а кредитні лінії ЄБРР підкріплюються покриттям ризику перших збитків, що фінансується Францією та Європейським Союзом у межах Інвестиційної програми ЄС для України [8].

Останнім часом зростає попит на альтернативні варіанти кредитування суб'єктів малого та середнього підприємництва. Вони являють собою схеми кредитування, які відрізняються від класичних банківських позик. Завдяки їм малий і середній бізнес отримує доступ до кредитних ресурсів без потреби звертатися до комерційних банків. Наведемо декілька доступних альтернативних моделей такого кредитування (табл. 5).

Зазначені альтернативні моделі фінансування можуть бути вигідними для малого та середнього підприємництва з огляду на його власні потреби, фінансовий стан і стадії розвитку. Вибір конкретної схеми кредитування обумовлюється ступенем ризику, величиною необхідних фінансових ресурсів і доступними варіантами на фінансовому ринку.

Альтернативні варіанти кредитування суб'єктів малого та середнього підприємництва

№ з/п	Варіант	Зміст	Переваги	Недоліки
1	Краудфандинг	Механізм залучення коштів від значної кількості інвесторів завдяки онлайн-платформам. Фінансування може бути донорським (безповоротним) та інвестиційним (інвестори одержують дохід)	– Доступність в отриманні кредитних коштів; – можливість апробації ідей на ринку; – розподіл ризику серед багатьох інвесторів	– Залежність від маркетингових і комунікаційних вмінь; – понесення витрат на рекламу та збут товару
2	P2P-кредитування	Спосіб кредитування, за якого приватні або юридичні особи можуть надавати кредити один одному через онлайн-платформи	– Одержання кредиту за відсутності банківської історії; – нижчі відсоткові ставки через відсутність посередників; – швидкість і простота в оформленні кредиту	– Складність у встановленні надійності учасників платформи; – високий ризик для кредиторів; – відсутність державної гарантії повернення коштів
3	Мікрофінансування	Видача мікрофінансовими організаціями невеликих кредитів на прийнятних умовах для підтримки старту чи розширення бізнесу	– Полегшений доступ до кредитування; – незначні вимоги до забезпечення позики	– Висока вартість наданих позик; – обмежений ресурс мікрофінансових організацій щодо надання позик
4	Товарний кредит	Вид кредитування, за якого товар можна одержати без оплати впродовж визначеного терміну	– Збільшення товарних запасів з перенесенням оплати до моменту реалізації товару; – можливість поліпшення кредитної історії через вчасне повернення позики	– Імовірність додаткових витрат; – можливість застосування штрафних санкцій у разі несвоєчасної оплати
5	Рейтингові платформи	Платформи, що застосовують сучасні технології для кредитування МСП на підставі їх кредитних рейтингів і бізнес-аналітики (наприклад, «Funding Circle» або «Kiva»)	– Підвищення видимості бізнесу в онлайн-середовищі; – залучення нових клієнтів завдяки позитивним рейтингам і відгукам	– Залежність від негативних відгуків, що можуть вплинути на імідж бізнесу; – необхідність оновлювати дані та відповідати на відгуки
6	Відкриття лінії кредиту	Спосіб кредитування бізнесу через відкриття кредитних ліній, що дозволяє брати кошти в разі потреби	– Гнучкість щодо користування коштами; – можливість платити тільки за використану суму коштів	Здорожчання вартості кредиту через сплату комісійної винагороди за надану послугу

Джерело: складено авторами.

Система кредитування малого та середнього підприємництва має наявні засоби для подальшого розвитку, незважаючи на активну фазу бойових дій на теренах нашої держави. Для визначення напрямів удосконалення кредитування МСП використаємо SWOT-аналіз, який враховує сильні та слабкі сторони кредитування підприєм-

ств, потенційні можливості та реальні загрози в умовах російсько-української війни (табл. 6).

Результати SWOT-аналізу демонструють як потенціал, так і завдання, які постають перед сегментом кредитування МСП у нашій державі та потребують нагального вирішення. Заходами, які зможуть мінімізувати загрози та підвищити до-

SWOT-аналіз кредитування МСП в Україні в умовах воєнного стану

Сильні сторони	Слабкі сторони
1. Значний потенціал МСБ для розвитку економіки, завдяки якому створюється вагома частка ВВП і забезпечується робочими місцями чимала кількість громадян. 2. Наявність державної підтримки, що дає змогу одержувати фінансові ресурси на пільгових умовах. 3. Наявність підтримки міжнародних інституцій через реалізацію різноманітних грантових програм і надання фінансової допомоги. 4. Адаптивність МСБ до нових викликів і загроз, швидке реагування на змінені умови ринку та здатність впроваджувати новітні технології. 5. Активізація банківського бізнесу щодо створення спеціалізованих кредитних програм для підприємців на вигідніших і гнучкіших умовах. 6. Полегшення доступу до кредитних ресурсів через упровадження інноваційних технологій. 7. Підвищення попиту на вітчизняні товари та послуги, що стимулює розвиток МСБ у нашій державі	1. Підвищення ризиків кредитування через зростання ризику непогашення кредитів за умов воєнного стану. 2. Бюрократичні перепони, пов'язані з ускладненою процедурою одержання кредитів і вимогами банків щодо забезпечення тощо. 3. Зниження кредитного потенціалу банків внаслідок економічних негараздів, пов'язаних з військовими діями, девальвацією національної валюти тощо. 4. Збільшення вартості кредитів через економічну нестабільність, воєнні ризики, інфляційні процеси та інші макроекономічні чинники. 5. Зниження кредитоспроможності малого та середнього бізнесу через економічні збитки та зменшення обсягів виробництва. 6. Відсутність забезпечення за кредитами в підприємств, які цілком або частково втратили майно, а також активи в місцях проведення бойових дій. 7. Неналежний рівень фінансової грамотності підприємств, зумовлений дефіцитом знань і вмінь щодо ефективного управління позиченими коштами
Можливості	Загрози
1. Підвищення ролі МСБ у повоєнному відновленні економіки, що стимулюватиме потребу в залученні кредитних коштів. 2. Розширення міжнародної підтримки для стимулювання підприємств шляхом залучення кредитних ресурсів і грантів від міжнародних організацій. 3. Розвиток відносно безпечних регіонів держави, в які переміщується малий і середній бізнес. 4. Збільшення попиту на інноваційні продукти та послуги за рахунок ефективних рішень стартапів і високотехнологічних підприємств. 5. Цифровізація фінансових послуг, що забезпечує кращий доступ до кредитних ресурсів через онлайн-сервіси та скорочує процес обробки заявок. 6. Використання альтернативних фінансових інструментів на кшталт лізингу, факторингу, краудфандингу, пірингового (P2P) кредитування тощо	1. Тривалість воєнного стану, що створює політичну та економічну нестабільність, призводить до зниження інвестиційної привабливості. 2. Ускладнення фінансових умов для ведення бізнесу внаслідок інфляційних процесів і девальвації національної валюти. 3. Небезпеки воєнного часу та пошкодження інфраструктури, що призводить до значних збитків та погіршення кредитоспроможності бізнесу в постраждалих унаслідок воєнних дій регіонах. 4. Скорочення ринків збуту товарів унаслідок втрати потенційних клієнтів через пошкодження інфраструктури та міграцію громадян. 5. Збільшення процентних ставок за кредитами в умовах невизначеності та економічної нестабільності. 6. Зростання ризиків для банківського сектора через ймовірне збільшення кількості проблемних кредитів у підприємств

Джерело: складено авторами.

ступність кредитних ресурсів для малого та середнього підприємництва в Україні, можуть стати:

- 1) запровадження НБУ практики здешевлення кредитів для тих комерційних банків, які кредитують малих і середніх підприємств, а також удосконалення методики аналізу кредитоспроможності суб'єктів малого та середнього бізнесу, які понесли втрати в активах чи працюють в небезпечних умовах;
- 2) переведення процесу кредитування підприємств у цифровий формат шляхом дис-

танційного кредитування через державний мобільний застосунок «Дія» і застосування сучасних технологічних рішень для забезпечення прозорості кредитної операції та прискорення розгляду заявок на отримання кредиту;

- 3) активізація державних програм підтримки МСП за рахунок розширення державної програми «5–7–9%» щодо кредитування на пільгових умовах бізнесів, які змушені переміщуватися в безпечні місця, трудяться

в оборонному, логістичному та аграрному секторах, а також розширення компетенцій Фонду розвитку підприємництва стосовно часткової компенсації відсоткових ставок за кредитами або покриття збитків бізнесу;

- 4) активне застосування альтернативних інструментів кредитування завдяки підтримці краудфандингу та p2p-кредитування з боку державних структур, спрощенню регулювання діяльності мікрофінансових організацій, формуванню інвестиційних фондів для підприємців за сприяння держави, бізнесу та донорів;
- 5) підвищення інформованості підприємців про доступні програми кредитування, започатковані як державою, так і фінансово-кредитними установами, безоплатне надання консультацій бізнесу щодо складання планів його побудови, фінансової звітності тощо;
- 6) посилення співробітництва із зарубіжними партнерами шляхом залучення їх ресурсів для надання кредитів на пільгових умовах або з низькими відсотками, а також отримання технічної допомоги у вигляді поглибленої підготовки бізнесменів, консультаційного обслуговування, диджиталізації процесу кредитування.

ВИСНОВКИ

Повномасштабна війна на території нашої держави суттєво впливає на ділову активність, міру взаємної довіри кредиторів і позичальників, на здатність держави допомагати малому та середньому підприємству. Основними проблемами, з якими стикаються підприємці, є підвищений рівень відсоткових ставок, нестача реального забезпечення кредиту, ускладнена процедура отримання кредиту, обмеженість доступу до державних програм підтримки, недостатній рівень фінансової обізнаності, відсутність економічної стабільності тощо. Попри виклики і труднощі, мале та середнє підприємство залишається визначальним сектором національної економіки, який створює робочі місця, забезпечує мобільність економіки і здатність до її відновлення.

З метою покращення системи кредитного забезпечення малого та середнього бізнесу потрібно вдосконалювати фінансові інструменти, що враховують особливості цього бізнесу; посилювати цифровізацію процесу кредитування; створювати кращі умови для мікрокредитування та альтернативних джерел кредитування; збільшувати фінансову компетентність підприємців; розширювати державні програми підтримки бізнесу та міжнародну фінансову допомогу. Такі заходи дозволять суттєво

спростити доступ малих і середніх підприємств до кредитування та забезпечити належні умови для поліпшення їхньої діяльності в нинішніх реаліях воєнного стану. ■

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Гейко Т. Ю. Ризики та загрози для розвитку підприємництва в Україні в умовах воєнного стану. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2023. № 11. С. 54–59.
DOI: <https://doi.org/10.528/zenodo.10528611>
2. Гейко Т. Ю. Удосконалення механізмів фінансування малого і середнього підприємництва. *Національний інститут стратегічних досліджень*. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-12/finansuvannya-malogo-i-seredniogo-pidpriemnytstva.pdf>
3. Драганчук Ю. Доступний факторинг – новий інструмент для підтримки малого бізнесу в умовах війни. *Міністерство фінансів України*. URL: https://www.mof.gov.ua/uk/news/iurii_draganchuk_dostupnii_faktoring__novii_instrument_dlia_pidtrimki_malogo_biznesu_v_umovakh_vini-4338
4. Інформація з програми «Доступний факторинг» станом на 01.11.2024 року. Публічна інформація. *Фонд розвитку підприємництва*. URL: <https://bdf.gov.ua/publiczna-informatsiia/>
5. Інформація про результати Державної програми «Доступний фінансовий лізинг 5–7–9%». Публічна інформація. *Фонд розвитку підприємництва*. URL: <https://bdf.gov.ua/informatsiia-pro-rezultaty-derzhavnoi-prohramy-dostupnyy-finsanovyy-lizynh-5-7-9/>
6. Інформація про результати Державної програми «Доступні кредити 5–7–9%». Публічна інформація. *Фонд розвитку підприємництва*. URL: <https://bdf.gov.ua/publiczna-informatsiia/informatsiia-pro-rezultaty-derzhavnoi-prohramy-dostupni-kredyty-5-7-9/>
7. Кредити МСП. Грошово-кредитна статистика. *Національний банк України*. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial#1ms>
8. Найбільша угода на ринку. ПриватБанк зможе видати українському бізнесу нові кредити на 600 млн євро. *NV Бізнес*. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/finance/privatbank-zmozhe-vidati-ukrajinskomu-biznesu-dodatkovyi-600-mln-yevro-kreditiv-dogovir-z-yebrr-50529324.html>
9. Облікова ставка Національного банку. Монетарна політика політика. *Національний банк України*. URL: <https://bank.gov.ua/ua/monetary/archive-rish>
10. Програма «Доступний фінансовий лізинг 5–7–9%» (нова редакція) : наказ Міністерства фінансів України від 31.10.2024 р. № 543. URL: <https://bdf.gov.ua/programs/prohrama-dostupnyy-finsanovyy-lizynh-5-7-9/>

11. Програма «Доступні кредити 5-7-9%» (нова редакція) : наказ Міністерства фінансів України від 31.10.2024 р. № 543. URL: <https://bdf.gov.ua/wp-content/uploads/2021/03/Prohrama-Dostupni-kredyty-5-7-9-31-10-24.pdf>
12. Процентні ставки за кредитами та депозитами. Статистика фінансових ринків. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial#2fs>
13. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Стратегія відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації малого і середнього підприємництва на період до 2027 року» від 30.08.2024 р. № 821-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/821-2024-p#Text>

REFERENCES

- Drahanchuk, Yu. "Dostupnyi faktorynh – novyi instrument dlia pidtrymky maloho biznesu v umovakh viiny" [Affordable Factoring Is a New Tool to Support Small Businesses in Times of War]. *Ministerstvo finansiv Ukrainy*. https://www.mof.gov.ua/uk/news/iurii_draganchuk_dostupnii_faktoring_novii_instrument_dlia_pidtrimki_malogo_biznesu_v_umovakh_viini-4338
- Heiko, T. Yu. "Ryzyky ta zahrozy dlia rozvytku pidpriemnytstva v Ukraini v umovakh voiennoho stanu" [Risks and Threats to the Development of Entrepreneurship in Ukraine in the Conditions of Martial Law]. *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini*, no. 11 (2023): 54-59.
DOI: <https://doi.org/10.528/zenodo.10528611>
- Heiko, T. Yu. "Udoskonalennia mekhanizmiv finansuvannia maloho i serednoho pidpriemnytstva" [Improving Financing Mechanisms for Small and Medium-sized Businesses]. *Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen*. <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-12/finansuvannya-malogo-i-seredniogo-pidpriemnytstva.pdf>
- "Informatsiia pro rezultaty Derzhavnoi prohramy «Dostupni kredyty 5-7-9%». Publichna informatsiia" [Information on the Results of the State Program "Affordable Loans 5-7-9%". Public Information]. *Fond rozvytku pidpriemnytstva*. <https://bdf.gov.ua/publiczna-informatsiia/informatsiia-pro-rezultaty-derzhavnoi-prohramy-dostupni-kredyty-5-7-9/>
- "Informatsiia pro rezultaty Derzhavnoi prohramy «Dostupnyi finansovyi lizynh 5-7-9%». Publichna informatsiia" [Information on the Results of the State Program "Affordable Financial Leasing 5-7-9%". Public Information]. *Fond rozvytku pidpriemnytstva*. <https://bdf.gov.ua/informatsiia-pro-rezultaty-derzhavnoi-prohramy-dostupnyy-finsanovyy-lizynh-5-7-9/>
- "Informatsiia z prohramy «Dostupnyi faktorynh» stanom na 01.11.2024 roku. Publichna informatsiia" [Information from the "Affordable Factoring" Program as of November 1, 2024. Public Information]. *Fond rozvytku pidpriemnytstva*. <https://bdf.gov.ua/publiczna-informatsiia/>
- "Kredyty MSP. Hroshovo-kredytна statystyka" [SME Loans. Monetary and Credit Statistics]. *Natsionalnyi bank Ukrainy*. <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial#1ms>
- [Legal Act of Ukraine] (2024). <https://bdf.gov.ua/programs/prohrama-dostupnyy-finsanovyy-lizynh-5-7-9/>
- [Legal Act of Ukraine] (2024). <https://bdf.gov.ua/wp-content/uploads/2021/03/Prohrama-Dostupni-kredyty-5-7-9-31-10-24.pdf>
- [Legal Act of Ukraine] (2024). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/821-2024-p#Text>
- "Naibilsha uhoda na rynku. PryvatBank zmozhe vydaty ukrainskomu biznesu novi kredyty na 600 mln yevro" [The Largest Deal on the Market. PrivatBank Will Be Able to Issue New Loans Worth 600 Million Euros to Ukrainian Businesses]. *NV Biznes*. <https://biz.nv.ua/ukr/finance/privatbank-zmozhe-vidati-ukrajinskomu-biznesu-dodatkovy-600-mln-yevro-kreditiv-dogovir-z-yevrr-50529324.html>
- "Oblikova stavka Natsionalnoho banku. Monetarna polityka" [National Bank Discount Rate. Monetary Policy]. *Natsionalnyi bank Ukrainy*. <https://bank.gov.ua/ua/monetary/archive-rish>
- "Protsentni stavky za kredytamy ta depozytamy. Statystyka finansovykh rynkiv" [Interest Rates on Loans and Deposits. Financial Market Statistics]. *Natsionalnyi bank Ukrainy*. <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial#2fs>